

Despre contractul social

sau

Principiile dreptului politic

de J. J. Rousseau,

cetățean al Genevei

Traducere, ediție îngrijită și
studiu introductiv de Lucian Pricop

EDITURA CARTEX

Concepția grafică a colecției: Mădălina Pricop

Lector: Ilie Barangă

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
ROUSSEAU, JEAN-JACQUES
Despre contractul social sau Principiile dreptului politic / Jean-
Jacques Rousseau; trad., note și pref. de Lucian Pricop,
 Ediția a III-a - București: Cartex, 2021
 ISBN 978-606-8893-89-1

I. Pricop, Lucian (trad.) (note) (pref.)

32

316

Pentru comenzi și informații, vă rugăm să ne contactați la:

- Tel/fax: 021/323.41.30; 021/323.00.76
- Tel: 0745.069.898; 0729.951.763
- www.edituracartex.ro
- e-mail: comenzi@edituracartex.ro
- O.P. 4, C.P. 184, București

CUPRINS

<i>Le mal terrible de la corruption</i> (prefață de Lucian Pricop)....	7
<i>Notă asupra ediției</i>	17
Despre contractul social sau Principiile dreptului politic...	19
Avertisment	20
Cartea întâi	21
Cartea a doua.....	44
Cartea a treia	76
Cartea a patra	124

Pe de altă parte, ne-am folosit în descifrarea textului francez de volumul al III-lea al ediției critice publicate în colecția „Bibliothèque de la Pléiade“, Éditions Gallimard, Paris, 1964. Cei doi editori, Bernard Gagnebin și Marcel Raymond, au strâns laolaltă în acest volum toate scrierile politice ale lui Rousseau, pe care le-au adnotat bogat și lămuritor.

Fără a concura cu aparatul științific al celor doi filosofi francezi, am elaborat note explicative pe care le-am plasat infrapaginal, semnalându-le cu (*n. ed.*) și numerotându-le autonom pe fiecare pagină. Evident, am păstrat în integralitate notele autorului, însemnându-le cu steluță (*) în text și așezându-le tot în subsolul fiecărei pagini corespundente, cu mențiunea (*n. a.*).

O ultimă precizare referitoare la titlu. Am optat pentru formula literală *Despre contractul social*, în detrimentul celei general-cunoscute, *Contractul social*, judecând istorist: în intimitatea secolului al XVIII-lea, gândirea era mult mai expozitivă, iar „științele politice“ nu erau doar bibliografie universitară, ci ghiduri de guvernare; așa încât pledoaria lui Rousseau este pentru un set de norme de aplicare a contractului social și nu propriu-zis textul unui contract social.

L. P.

Despre contractul social sau Principiile dreptului politic

*Foederis aequas
Dicamus leges¹
Encida, XI*

¹ Într-o traducere liberă: *Să propunem un tratat în care condițiile să fie echitabile.* (Vergiliu, *Eneida*, 321). (*n. ed.*)

AVERTISMENT

Acest scurt tratat este extras dintr-o lucrare mai mare, pe care am alcătuit-o pe vremuri fără să-mi fi cunoscut prea bine puterile și pe care am abandonat-o de mult timp.¹ Dintre părțile care se puteau extrage din ceea ce realizasem, aceasta este cea mai de seamă și, mi s-a părut, cea mai puțin nedemnă de a fi oferită publicului. Restul deja nu mai există.

¹ În 1743, pe când avea 31 de ani, Rousseau își descoperă un interes special pentru teoretizarea politicii. Cu toate acestea nu-și publică reflecțiile decât 19 ani mai târziu, în 1762. *Despre contractul social*, redactat în formă finală pe parcursul a doar doi ani (1759, 1761) nu este decât o parte dintr-un proiect mult mai amplu privitor la *Instituțiile politice*. (n. ed.)

CARTEA ÎNTÂI

Vreau să văd dacă, în materie civilă, poate exista vreo regulă legitimă și precisă de guvernare, luându-i pe oameni așa cum sunt, iar legile așa cum pot să fie.¹ Voi căuta neîncetat să îmbin în această cercetare ceea ce permite dreptul cu ceea ce impune interesul, astfel încât dreptatea și utilitatea să nu fie în opoziție.

Intru în materie, fără să dovedesc însemnătatea subiectului meu. Voi fi întrebat dacă sunt prinț ori legiuitor fiindcă scriu despre Politică? Voi răspunde că nu sunt și tocmai de aceea scriu. Dacă aș fi prinț ori legiuitor, nu mi-aș pierde vremea să vorbesc despre ceea ce ar trebui să se facă, ci aș face sau aș tăcea.

În calitate de cetățean al unui stat liber și membru al suveranității naționale fiind, oricât de slabă ar fi înrâurirea pe care ar putea-o avea glasul meu asupra treburilor publice, dreptul de a vota este suficient pentru a-mi impune datoria de a mă gândi. Și gândind asupra formelor de guvernare, sunt fericit că găsesc mereu noi motive de a iubi guvernarea țării mele!²

¹ Rousseau își declară intențiile explicite de a reflecta asupra principiilor de drept public și nu asupra istoriei politice, diferențindu-se totuși de Montesquieu care procedase la o analiză a instituțiilor existente (în *Spiritul legilor*) și propunând o judecată asupra instituțiilor așa cum ar trebui să fie. (n. ed.)

² Țara la care face trimitere este Geneva, pe atunci (mai exact, din 1584 până în 1815), o republică independentă, aflată într-o „alianță permanentă” cu Confederația Elvețiană. (n. ed.)

CAPITOLUL I

Subiectul cărții întâi

Omul s-a născut liber¹, dar este în lanțuri pretutindeni². Unul se socotește stăpânul altora, deși este mai sclav decât ei. Cum s-a petrecut această schimbare? Nu știu. Dar ce poate legitima această schimbare? La o astfel de întrebare cred că voi putea răspunde.

Dacă n-aș avea în vedere decât forța și efectul ei, aș spune: câtă vreme un popor e silit să se supună și se supune, face un lucru bun; îndată, însă, ce poate scutura jugul și-l scutură, face și mai bine – căci, dacă-și redobândește libertatea prin același drept care i-a răpit-o, înseamnă că trebuie să și-o recapete sau că nu trebuia niciodată să i se ia. Dar ordinea socială este un drept consfințit pe care se întemeiază toate celelalte. Totuși, dreptul acesta nu derivă de la natură și, deci, s-a stabilit prin convenții. Urmează, firește, să știm care sunt aceste convenții. Până atunci, însă, sunt dator să argumentez ceea ce am afirmat.

¹ Această expresie articulează o presupuziție teoretică a naturii omului. Libertatea este definită ca independență, existând, fără îndoială, o dependență a omului de natură prin intermediul nevoii, dar nu există niciun fel de umilință în acest lucru. Dimpotrivă, este umilitor pentru o voință să fie supusă altei voințe, această dependență neavând niciun fundament natural. (*n. ed.*)

² Observația realității istorice dovedește că supunerea omului este universală. În tot secolul al XVII-lea, omul trăiește în interiorul unui sistem politic care nu înscrie libertatea în organizarea politică și juridică. În consecință, existența dominantului și a dominatului conduce spre concluzia că dominantul nu este mai liber decât dominatul. (*n. ed.*)

CAPITOLUL II

Despre cele dintâi societăți

Cea mai veche dintre societăți și singura naturală este familia. Chiar și astăzi copiii rămân legați de tatăl lor, dar numai cât timp au nevoie de dânsul ca să-i crească. Îndată ce încetează nevoia, legătura naturală se desface. Copiii, odată scutiți de supunerea pe care o datorau tatălui lor, și tatăl – scutit de grija pe care o datora copiilor, și unii și altul își capătă independența. Dacă ei continuă să trăiască împreună, n-o mai fac natural, ci voluntar; iar familia însăși nu se menține decât prin convenție.

Această libertate comună (a tuturor) este o consecință a naturii omului. Paza propriei vieți este prima lege a omului, iar cele dintâi griji trebuie să le poarte persoanei sale; de unde rezultă că, îndată ce a ajuns la vârsta rațiunii, fiind singurul capabil să aprecieze mijloacele potrivite să-i păstreze libertatea, devine astfel propriul său stăpân.

Așadar, se poate spune că familia este întâiul model al societăților politice: șeful este imaginea tatălui, poporul – imaginea copiilor; iar toți laolaltă, născuți egali și liberi, nu-și înstrăinează libertatea decât pentru folosul lor. Cu o singură deosebire: în familie, dragostea tatălui către copii se achită prin grija pe care le-o poartă, pe când în stat plăcerea de a conduce se substituie dragostei pe care șeful n-o are față de poporeni săi.¹

Grotius² neagă ideea că orice putere umană ar fi instituită numai în folosul celor care sunt guvernați și oferă ca exemplu

¹ Familia ca societate naturală este o perspectivă influențată de teoria lui Samuel von Pufendorf (din *Despre legea naturii și a națiunilor*, 1672) și a celei a lui John Locke (din *Două tratate despre cârmuire*, 1690). În accepțiunea lui Rousseau, în această „familie” tatăl reprezintă șeful, iar copiii – poporul. (n. ed.)

² Hugo Grotius (Hugo de Groot), (1583–1645), jurist, teolog, istoric și diplomat olandez, unul dintre fondatorii teoriei dreptului natural. Promovând eliberarea

sclavia. Felul lui de judecată constă în a stabili întotdeauna dreptul pe baza violenței.* S-ar putea folosi o metodă mai consecventă, care să nu mai fie favorabilă tiranilor.

După Grotius, nu se știe dacă întreaga omenire este a unei sute de oameni sau dacă această sută de oameni aparține omenirii, și-n toate scrierile lui înclină pentru întâia părere. Acesta este și sentimentul lui Hobbes¹. Iată, prin urmare, specia umană împărțită în turme de vite și având câte un conducător care-și păstorește turma pentru a o mânca.

După cum păstorul s-a născut superior turmei sale, tot astfel și păstorii de oameni, adică cei care sunt conducători, sunt superiori, prin natura lor, popoarelor. Astfel judeca, după spusele lui Philon², împăratul Caligula, trăgând, firește, din această analogie, concluzia că regii erau zei sau că popoarele erau niște vite.

Raționamentul lui Caligula este, în fond, același cu raționamentele lui Hobbes și ale lui Grotius. Înaintea tuturor, Aristotel

dreptului de sub tutela teologiei, Grotius a susținut faptul că dreptul nu se întemeiază pe voința vreunei divinități, ci pe natura omului și pe principiile rațiunii. Este autorul lucrărilor: *Marea liberă* (*Mare Liberum*) (1609), în care susține libertatea comerțului în largul mării; *Despre dreptul păcii și războiului* (*De iure belli ac pacis*) (1625), lucrare prin care sistematizează în premieră dreptul internațional într-o formă care a fost multă vreme utilizată drept îndreptar diplomatic. (n. ed.)

* „Cercetările savante asupra dreptului public nu sunt deseori decât istoria unor vechi abuzuri; iar noi am dovedit încăpățănare fără sens insistând prea mult să le studiem.” (*Tratat despre interesele Franței față de vecinii săi*, de Marchizul d'Argenson, tipărit la Rey, în Amsterdam). Iată ce a făcut Grotius! (n. a.)

¹ Thomas Hobbs (1588 – 1697) (*Elements of Law Natural and Politic*, 1640) pleacă de la o premisă diferită de cea a lui Grotius. Depart de a avea o natură socială, care îl dirijează pe om spre înțelegerea cu semenii (*appetitus socialis*), acesta este caracterizat prin egoism și, prin natura lui, este oricând dispus să-și apere interesele prin luptă. De aici și comentariile lui Hobbs la sentințele paremiologice: *homo homini lupus* (omul este lup pentru om) și *bellum omnium contra omnes* (războiul tuturor contra tuturor), din *Elementele dreptului natural și politic*, 1640. (n. ed.)

² De la filosoful mistic evreu de limbă greacă Philon din Alexandria (15/10 î.Hr. – 54 d.Hr.) ne-au parvenit informații asupra antisemitismului împăratului roman Caligula. Philon este cel care conduce în 39/40 d.Hr. delegația pe care evreii alexandrini o trimit fără rezultat împăratului Caligula (vezi *Ambasada către Gaius*, o diatribă asupra politicilor discriminatorii din Imperiul roman). (n. ed.)